

СОЦІАЛЬНІ РОЛІ ТА СТЕРЕОТИПИ ФЕМІННОСТІ В ЧАСОПИСІ «КУР'ЄР КРИВБАСУ»

Тетяна Цепкало

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, 21000, Вінниця, Україна
e-mail: tsepkalo.tetyana@vspu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2690-3390>*

У статті розглядаються соціальні ролі та стереотипи фемінності в літературному альманасі «Кур'єр Кривбасу». З'ясовується роль гендерних стереотипів у репрезентації жінки в медіатекстах сучасних українських письменників на сторінках періодичного журналу. Подається системний аналіз фемінних соціальних ролей жінки-красуні, ділової жінки, щасливої жінки, секс-символу та дружини-матері у медіатексті.

Ключові слова: гендерні стереотипи, соціальна роль, фемінність, журнал, літературний часопис, медіатекст.

Постановка проблеми. Формуючи громадську думку, медіа впливають на культуру поведінки людей, а тому є важливим чинником підтримки гендерної політики держави. В Україні все більше поширюється тенденція рівноправних можливостей жінок і чоловіків, ініціюється викорінення дискримінації за статтю. Як важливий медійний канал часопис «Кур'єр Кривбасу» відображає різні явища суспільства, в тому числі культурні, соціальні та гендерні трансформації. Контент літературних журналів відтворює культурні моделі, мистецькі процеси та соціальні зміни, що відбуваються в сучасному світі.

Медіапростір активно реагує на трансформацію образу жінки в сучасному суспільстві, що нівелює патріархальні підходи до гендеру та актуалізує коректну ідентифікацію представників обох статей у сучасному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Гендерну теорію і критику в різних аспектах розробляли такі науковці, як В. Агеева, В. Близнюк, Н. Гапон, Т. Говорун, П. Горностай, О. Кікінеджи, О. Кісь, К. Кріадо Перес, Н. Лавриненко, Н. Максименко, Т. Марценюк, Т. Мельник, С. Оксамитна, С. Павличко, О. Фоменко та ін. Гендерні особливості, стереотипи та маркери засобів масової інформації вивчали В. Бабенко, О. Балаласва, О. Бондаренко, О. Вознесенська, Г. Говальова, В. Данілі'ян, С. Котова-Олійник, В. Лемеш, Ю. Маслова, К. Насонова, О. Пода, Л. Риженко, О. Сидоренко, М. Скорик, Б. Стельмах, Т. Сукаленко, Л. Таран, М. Чорнодон, О. Ярош та ін. Специфіку літературно-мистецьких альманахів досліджували Г. Бітківська, Л. Василик, В. Лубчак, В. Назаренко, О. Щирба та ін. Часопис «Кур'єр Кривбасу»

в гуманітарному, краєзнавчому та журналістикознавчому дискурсах аналізували Н. Гапон, В. Гарбей, Ю. Нестеренко, Н. Чаура, Т. Шевченко та ін. Актуальність нашої розвідки полягає в тому, що соціальні ролі та стереотипи фемінності журналу «Кур'єр Кривбасу» у вітчизняній науці не вивчалися та становлять інтерес з позицій гендерного медіадискурсу.

Методологічна основа дослідження. У нашій розвідці використано такі методи: теоретичний – для вивчення теорії гендеру, стереотипізації та їх застосування під час аналізу контенту періодичного видання; системно-структурний аналіз – для проведення системного аналізу соціальних ролей фемінності журналу «Кур'єр Кривбасу»; структурно-типологічний – для вивчення контенту і структури літературного журналу; описовий метод – для інтерпретації жіночих ролей і стереотипів у медіатексті.

Виклад основного матеріалу. Гендерні ролі формуються протягом життєвого сценарію людини і пов'язані із соціалізацією, що зумовлює «засвоєння людиною суспільного досвіду, суспільних норм і цінностей»¹. Тобто людина отримує ззовні нормативні вимоги до своєї поведінки відповідно до біологічної статі і виконує соціальну роль, що детермінується як «засіб входження особистості в групу, в соціум, форма соціальної адаптації та особистісного самовираження водночас»². Таким чином, людина не тільки засвоює нав'язані суспільством очікування, а й продовжує особистісне формування психологічних ролей. Оскільки людина протягом життя засвоює багато ролей, саме статеві та гендерні ролі серед них відіграють важливу роль у соціалізації, адже це зумовлює уявлення індивідуума про свої норми поведінки як представника певної статі. Людина має усвідомлювати себе суб'єктом, який виконує певну психологічну роль, що суголосно із явищем самості. Тут беремо до уваги статеvu, етнічну, релігійну, національну, мовну, суспільну, політичну та професійну ідентичності.

Ознаками мужності чи жіночності є фемінність та маскуліність, що зумовлюють певні психологічні характеристики особистості, котрі відповідають гендерно-рольовим властивостям поведінки, стереотипам, стилю життя, цінностям тощо. О. Кісь стереотипи фемінності/маскуліності називає ключовим елементом гендерної ідеології та вважає, що вони лежать в основі соціальної психології і залежать від поведінкових типів, закріплених у соціумі: «Посідаючи помітну етнокультурну специфіку, сформовані історично, *стереотипи фемінності/маскуліності* нерозривно пов'язані з властивою конкретній культурі системою вартостей та реалізуються у культурних формах (мистецтві, літературі, фольклорі тощо) і соціальних практиках (законодавство, етикет, тощо)»³. Завдяки здатності утримуватись в колективній пам'яті саме ці стереотипи складають статичний аспект гендеру, що зберігається в багатьох поколіннях.

Різні властивості фемінності або маскуліності різною мірою можуть бути притаманні й чоловікам, і жінкам. Тобто в сучасних реаліях ми можемо спостерігати такі явища, як фемінний чоловік або маскулінна жінка в різних сферах нашого жит-

¹ Горностаї, П. (2004), Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності, *Основи теорії гендеру: навчальний посібник*. «К.І.С.», Київ, с. 141.

² Там само, с. 142

³ Кісь, О. (2012), Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX – початок XX ст.). НАН України, Інститут народознавства, Львів, с. 72

тя. Це підтверджує те, що не можна різко протиставляти фемінність та маскуліність, оскільки в сучасних психологічних концепціях статево-рольової поведінки ці властивості вважаються відносно незалежними один від одного конструктами, що можуть мати як високий, так і низький прояв у різних людей незалежно від їхньої біологічної статі. Високий показник фемінності та маскуліності в одній людині називають *андрогінністю*. За спостереженням П. Горностая, андрогінія в психології особистості розглядається як «особистісна характеристика, не пов'язана з порушеннями статевого розвитку, статевої та гендерної ідентичності або статево-рольової орієнтації»⁴. Таким чином, ми можемо говорити про гнучкість особистості стосовно гендерних стереотипів та можливість подолати конфлікти, пов'язані з ними.

Американська психологиня С. Бем запропонувала спеціальну психологічну методику вимірювання маскуліності та фемінності, згідно з якою діагностують такі типи людей безвідносно до статі: «1) маскуліні (з вираженими чоловічими якостями); 2) фемінні (з вираженими жіночими якостями); 3) андрогінні; 4) невизначені (без виражених якостей маскуліності і фемінності)»⁵. Така методика дає змогу відходити від стереотипних моделей поведінки та традиційного сприйняття представників обох статей.

Г. Ковальова та В. Даніл'ян подають таку систему фемінних стереотипів у традиційних і нових медіа: 1) «гарна жінка, жінка-модель»; 2) «ділова жінка, жінка-професіонал»; 3) «щаслива жінка»; 4) «секс-символ»; 5) «дружина-мати»⁶. Відповідно до цієї класифікації проаналізуємо жіночі стереотипи на сторінках літературного альманаху «Кур'єр Кривбасу».

1) Гарна жінка, жінка-модель.

До зовнішнього вигляду жінки завжди ставились великі вимоги, адже традиційно вважається, що вона має гарно виглядати, доглядати за обличчям, шкірою, нігтями, волоссям, стежити за вагою, стильно одягатися, носити взуття на підборах, користуватися косметичними засобами та біжутерією тощо, тобто робити все задля того, щоб подобатися чоловікам та відповідати стандартам модельної зовнішності. В оповіданні О. Ірванця «Загальний аналіз» змальовано саме такий типаж красуні: «Зрештою, не витримує молода жінка з яскраво нафарбованими губами й нігтями. Вона сидить біля вікна з барвистим журнальчиком на колінах (...)»⁷. Такий стиль використання косметики інколи вважається вульгарним, а чоловіки сприймають його як намагання привернути їхню увагу, тобто як ознаку доступності й легковажності дівчини, що в наведеному прикладі підсилює така художня деталь, як барвистий журнальчик. Очевидно, що героїня читає жіночий журнал, у якому відсутні важливі суспільні теми або науково-популярні статті. Тому тут також імпліцитно робиться акцент на тому, що розумові здібності красуні обмежуються легким читивом на обмежені теми.

⁴ Горностай, П. (2004), Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності, *Основи теорії гендеру : навчальний посібник*, «К.І.С.», Київ, с. 140.

⁵ Bem, S. (1974), The measurement of psychological androgyny, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, № 42, p. 142.

⁶ Ковальова, Г., Даніл'ян, В. (2011), Трансформація жіночої гендерної ідентичності в сучасному медіа-просторі, *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*, № 11, с. 154-155.

⁷ Ірванець, О. (2010), Загальний аналіз, *Кур'єр Кривбасу*, № 244-245, с. 9.

Окрім жіночого глянцю, сучасна молодь також приписує легковажним дівчатам сидіння в соціальних мережах та постійне розміщення там своїх світлин зі сподіванням на загальне захоплення їхньою красою. Такий образ ми віднаходимо у новелі О. Деркачової «Кишеньковий янгол»: «*Ось ця жінка у вітрині, що приміряє-вагається. З нею буде все просто (він теж уміє придумувати історії). Зробить кілька селфі, кине в інстаграм, і публіка вибере їй капелюшок шляхом лайкання*»⁸. Тут чоловік, спостерігаючи, як красива незнайомка обирає собі в магазині капелюшок, вимальовує в уяві її як нерозважливу, з обмеженим світоглядом, яка тільки й може займатися своєю зовнішністю та вести безглузде спілкування в соцмережі. Це також зумовлено стереотипним сприйняттям жіночої краси.

Окрім домашнього господарства та роботи, жінка також дбає про свою зовнішність, тому що краса є запорукою успіху. Звідси виходять усі дієти, косметичні процедури, медичні втручання. Таким чином, у жінок також формуються стереотипи фемінності. У романі М. Кривенко «Тінь» молодша сестра Ольга мріє стати співачкою не тому, що має талант або хоче прославитися, а з іншої причини: «*Хочу стати співачкою, як Едіта П'єха, одягати такі самі сукні з квіткою на плечі, як вона, й мати такі ж пишні зачіски*»⁹. З дитинства дівчинка виплекала образ красивої жінки, який прагне наслідувати, коли виросте, а вокальні здібності відомої солістки вона до уваги не бере. Звісно, така ідеалізація виникла завдяки тому, що дитина захоплювалася яскравою зовнішністю зірки естради та телебачення, а також тому, що саме сукні та пишні зачіски вважалися ознакою жіночності. Тож тут ми можемо говорити про стереотип фемінності.

Як зауважує П. Горностай, традиційні стереотипи завжди висувують вищі вимоги до зовнішності жінок порівняно з чоловіками: «Обов'язок постійно привабливо виглядати, посилений засобами масової інформації, рекламою, кінопродукцією, суперечачи життєвим реаліям, може стати джерелом гендерно-рольових конфліктів»¹⁰. У романі М. Кривенко «Тінь» знаходимо підтвердження такого внутрішнього конфлікту, коли головна героїня Ольга розчарувалася у своїй зовнішності та відмовилася від мрії стати співачкою, натомість обрала більш доступний для себе фах – редакторки, де краса відіграла меншу роль для професійного становлення, аніж розум.

Окрім красивого обличчя, за стереотипними уявленнями патріархального світу, жінка повинна мати ідеальні пропорції тіла. І хоча ми знаємо, що є дуже багато типів жіночого тіла, проте багато дівчат намагаються досягти стандартних форм. Наприклад, у романі Л. Таран «Дзеркало єдиного» один із головних героїв Леонід так оцінює свою доньку Сніжану: «*<...> наша порода, в наш рід пішла: широка кістка, а талія на місці, й бюст те що треба – і треба ж дівчині такий потяг до залізьяк!*»¹¹. Батько захоплюється фігурою своєї юної донечки, адже вона відповідає стандартам. Однак у нього виникає когнітивний дисонанс, чому красива дівчина займається чоловічою справою, адже це суперечить стереотипним уявленням. Отже, стереотип «гарна жінка, жінка-модель» на сторінках журналу «Кур'єр Кривбасу» відповідає традиційному їх зображенню в інших засобах масової інформації.

⁸ Деркачова, О. (2015), Кишеньковий янгол, *Кур'єр Кривбасу*, № 305-306-307, с. 65.

⁹ Кривенко, М. (2010), Тінь, *Кур'єр Кривбасу*, № 244-245, с. 37.

¹⁰ Горностай, П. (2004), Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності, *Основи теорії гендеру: навчальний посібник*, «К.І.С.», Київ, с. 146.

¹¹ Таран, Л. (2009), Дзеркало єдиного, *Кур'єр Кривбасу*, № 232-233, с. 74.

2) Ділова жінка, жінка-професіонал.

Стереотип ділової жінки в українському медійному просторі сформувався на основі західних ЗМІ, де образ професіоналки також ідеалізувався, що стосувалося зовнішнього вигляду (діловий костюм, окуляри, стильна зачіска, канцелярські аксесуари) та робочого кабінету, обставленого за всіма канонами бізнес-середовища. Проте професійні стереотипи, що стосуються жінок в Україні, все ще підлягають патріархальній стандартизації, що засвідчують твори, опубліковані в часописі «Кур'єр Кривбасу».

Схожою до західного ідеалу бізнес-леді постає одна з героїнь згаданого вище роману Л. Таран «Дзеркало єдинорога»: *«Сніжана у свої двадцять чотири вже стомилася відчувати себе машиною для заробляння грошей»*¹². Дівчина, за сюжетом, відділилася від батьків, прагнула самостійності і навіть утримувала свого хлопця. Сучасна молодь більш прогресивно дивиться на сімейні та професійні ролі, а тому, обравши шлях кар'єри, жінка взяла на себе відповідальність і за чоловіка, який відзначився інфантильністю та корисливістю. Саме тому відбулось фізичне та психологічне вигорання особистості.

Також часто трапляються випадки, що жінці доводиться поєднувати сім'ю, виховання дітей, домашнє господарство та професійні обов'язки. Головна героїня Ольга з роману М. Кривенко «Тінь», залишившись без чоловіка, змогла виростити двох дітей, допомагати літнім батькам та хворій сестрі Гані, а також розвиватися у професійній сфері: *«Господи, я й сама не знаю, як усе те витримала! А тепер от стала така сильна, зреалізована й неправильна»*¹³. Неправильність жінки полягала в тому, що вона перестала зважати на думку друзів та знайомих, не намагалася подібатися чоловікам, щоб досягти успіху, а жила так, як сама вважала за потрібне.

Актуальною темою в наш час є «жінка і війна». Споконвіку вважалося, що в армію мають йти служити тільки чоловіки, а дівчата під час воєнних дій можуть бути лише медсестрами або кухарками. У романі В. Слапчука «Філософія війни» читаємо: *«Я знаю одну поетесу, яка хвалилася, що вона сержант запасу медичної служби»*¹⁴. Тут бачимо лише вихваляння сержантки, яка пройшла спеціальне навчання, але до війни ніколи не була причетна, проте за обставин готова виконувати свої фахові обов'язки. А от у новелі О. Деркачової «Кишеньковий янгол» описується військовослужбовиця, яка брала безпосередню участь у бойових діях на Сході України. Проте соціум й досі сприймає жінок на війні упереджено: *«Стандартне питання, як там, на війні, ведеться дівчині. Як і хлопцеві. Війна...»*¹⁵. Якщо розглядати перше вагоме дослідження соціологічного характеру «Невидимий батальйон», присвячене ролі жінки в АТО, то бачимо, що суспільство не сприймає цю соціально активну роль позитивно, хоча жінка може виконувати бойові завдання нарівні з чоловіком. До того ж не кожен чоловік готовий брати участь у війні – як фізично, так і морально.

Також авторка новели «Кишеньковий янгол» показує, як ставляться бойові побратими до своєї напарниці: *«Вони замовляють мені коньяк. Я їх розумію. Горілку – виглядало б по-жлобськи, вино – недоречно, я ж у камуфляжі, волосся зібране*

¹² Там само, с. 75.

¹³ Кривенко, М. (2010), Тінь, *Кур'єр Кривбасу*, № 244-245, с. 107.

¹⁴ Слапчук, В. (2009), Філософія війни, *Кур'єр Кривбасу*, № 232-233, с. 50.

¹⁵ Деркачова, О. (2015), Кишеньковий янгол, *Кур'єр Кривбасу*, № 305-306-307, с. 61.

у хвіст, руки подерті, на ногах не дамські шпильки»¹⁶. Тобто чоловіки продовжують сприймати жінку у військовому середовищі крізь призму давніх стереотипів. Хоча О. Мосьондз підсумувала, що на початку 2021 р. у ЗСУ служили і працювали «близько 57 тисяч військових і цивільних жіночої статі. Серед цивільних працівників ЗСУ жінки становлять понад 54 % від загальної кількості цивільного особового складу»¹⁷. Кількість військовослужбовиць у ЗСУ зросла на 40% порівняно з 2021 роком. Зауважимо, що в 2022 році масмедійний простір та всі свідомі громадяни 14 жовтня вперше вітали всіх причетних із Днем захисників і захисниць України, тоді як раніше вважали це свято суто чоловічим, що є значним кроком в утвердженні жіночого права бути військовою.

Щодо інших фахових сфер, то В. Близнюк зазначає, що серед жінок спостерігається переважання «спеціалістів середньої ланки із середнім рівнем кваліфікації»¹⁸. Наприклад, на сторінках журналу «Кур'єр Кривбасу» найчастіше жінки представлені у таких професіях: вчителька, бібліотекарка, журналістка, редакторка, поштарка, прибиральниця, двірничка, консьєржка, перукарка, робітниця фабрики, няня, доглядальниця, медсестра, лікарка, співачка, актриса, балерина, стюардеса тощо. Отже, жіночі види діяльності в аналізованому журналі також представлені стереотипізовано.

3) Щаслива жінка.

Психологи стверджують, що рівень щастя кожної людини визначається суб'єктивними факторами і залежить від особистих очікувань конкретних благ, взаємодій, процесів. Проте радянський рудимент досі підтримує існування такого поняття, як «жіноче щастя», що має на увазі шлюб, сім'ю та дітей. Хоча в сучасному суспільстві кожна жінка самостійно вирішує, завдяки яким факторам вона вибудовуватиме своє щастя, пережитки патріархальних стереотипів описані в художніх творах, опублікованих у журналі «Кур'єр Кривбасу».

У прозовому тексті Є. Кононюк «Гадючник» подруги міряються щастям за різними параметрами: «– А ти мовчи, одінокая жєницїна, тебе завидки беруть, що в мене і дїм, і муж, а в тебе нічого, тільки син-двієчник і якийсь паперовий Victor!»¹⁹. У творі «паперовий Victor» – це успішний глянцевиий журнал, заснований однією з подруг – Валентиною, яка мала сина-підлітка, не була одруженою, але самореалізувалась у професії та дозволяла собі стосунки з багатьма чоловіками. Таке життя суворо критикувала Томка, вважаючи, що нормальне життя полягає в наявності будинку та шлюбного чоловіка, проте сама жінка щасливою не почувалася. Таким чином, виникає внутрішній конфлікт, що підсилює в такої людини злість та заздрість до подруги, яка нібито не має «жіночого щастя», але не скаржиться на своє життя і відчувається вільною та незалежною.

В уривку з роману В. Даниленка «Клітка для вивільги» головний герой старий Микола Хомичевський намагається довести молодій жінці Аліні, що її шлюбне життя та її вік (33 роки) не чинять перепони для того, щоб стати співачкою та розкрити

¹⁶ Там само, с. 60.

¹⁷ Мосьондз, О. (2021), У нашому війську служить понад 31 тисяча жінок. URL : <https://armyinform.com.ua/2021/03/04/v-nashomu-vijsku-sluzhyt-ponad-31-tysyacha-zhinok/> (дата перегляду: 11.01.2024).

¹⁸ Близнюк, В. (2004), Гендерні відносини в економічній сфері. *Основи теорії гендеру : навчальний посібник*, «К.І.С.», Київ, с. 340.

¹⁹ Кононюк, Є. (2006), Гадючник, *Кур'єр Кривбасу*, № 201, с. 89.

свій талант. Дізнавшись, що дівчина не закінчила училище культури через одруження, чоловік зробив саркастичний висновок: «- Ну, звичайно, для жінки шлюбне свідоцтво – це краще, ніж диплом училища або консерваторії <...>»²⁰. Як бачимо, літня людина, проживши довге життя, не піддалась стереотипізованому сприйняттю «жіночого щастя» і намагається допомогти жінці самореалізуватись у вокальній сфері та розширити її життєві горизонти за межі сімейного простору. Таким чином, образ щасливої жінки на сторінках часопису «Кур'єр Кривбасу» трансформується та відходить від патріархальних стереотипів.

4) Секс-символ.

Надмірна еротизація жінок у ЗМІ минулих десятиліть призвела до поширення відкритих дискримінаційних публікацій та розповсюдження стереотипних візуальних образів оголених або напівоголених жінок. Модельний бізнес став чинником, котрий сформував у медіа та рекламі стереотип ідеальної красуні, зовнішні дані якої прагнули наслідувати мільйони дівчат, а для чоловіків це був критерій сексуальності та привабливості жінки. В часописі «Кур'єр Кривбасу» стереотип жінки як секс-символу також широко представлений.

У романі Л. Таран «Дзеркало єдиного рога» описується сприйняття дівчат на подіумі через телебачення: «І тут пішли інші кадри: модельки дефілюють подіумом, неприродно виставляючи ноги, коливаючи стегнами, демонструючи сукні, груди й оголені спини»²¹. Такою є розповідь головної героїні Ольги своєму чоловікові Леоніду про телесюжет, побачений у вагоні метро. Порівнюючи ці телекадри із попередніми, де трансливали сміттєпереробний конвеєр та роботу над ним жінок, дівчина протиставляє працівниць модельного бізнесу працівницям сміттярки. Водночас Ольга відчуває психологічну спорідненість з представницями обох професій, тільки у першому випадку це стосується зовнішності, а в другому – морального стану.

У прозовому творі О. Соловея «У напрямку реінкарнації. Чотири етюди про два основні мотиви» також описано стереотип сексуальної жінки: «Конкурентка була значно вищою на зріст, мала помітно довші ноги, які намагалася зробити ще довшими за рахунок украй символічної мініспіднички й гостроносих червоних черевичків на шпильках»²². Тут дівчина, яка прийшла на кастинг, відчуває себе менш привабливою через те, що має інші фізичні параметри, ніж ті, що вважаються ідеальними. Окрім того, звертаємо увагу на слово *конкурентка*, адже у тексті йдеться про відбір претенденток на роботу на Кіпрі та про маніпуляцію їхньою свідомістю: «- *Вирішуйте швидше! – у голосі вербувальщиці з'явилися жорсткі металеві нотки*»²³. Лексема *вербувальщиця* підводить читача/читачку до розуміння того, який вид діяльності може бути представлений у цьому кастингу: «*Десь за тиждень запропонували мені працювати повією...*»²⁴. Так, секс-робота також постає феміністичним питанням, що здебільшого передбачає експлуатацію жіночого тіла та може вважатися формою гендерного насильства. Юристка О. Зайцева зазначає: «Розуміння проституції як явища до останнього часу мало одну спільну рису: центральною дійовою особою, одночасно винною й заявленою бенефіціаркою, виступала жінка. Саме її сприймали

²⁰ Даниленко, В. (2013), Клітка для вивільги, *Кур'єр Кривбасу*, № 284-285-286, с. 7.

²¹ Таран, Л. (2009), Дзеркало єдиного рога, *Кур'єр Кривбасу*, № 232-233, с. 108.

²² Соловей, О. (2009), У напрямку реінкарнації, *Кур'єр Кривбасу*, № 232-233, с. 110.

²³ Там само, с. 113.

²⁴ Там само, с. 117.

як джерело проблеми, а не чоловіка, який прагнув купити людину для сексуального використання, і не посередника – торговця жінками, який отримував основну матеріальну вигоду»²⁵. У цьому ж творі О. Соловей, головна героїня, зрештою відчуває себе річчю, предметом, котрий можна купити або продати: «*Урешиті-решит, жінка починає дорівнювати якимось речам, що механічно щодня береш із полиць у супермаркеті – з одного боку, потрібних, а з іншого – цілковито факультативних, без яких, у принципі, можна обійтися*»²⁶. Отже, стереотип фемінності «секс-символ» дискримінує жінку за ознакою статі.

5) Дружина-мати.

Соціальна роль дружини та матері є біологічно зумовленою, тож її не може виконувати чоловік. С. Оксамитна наголошує на тому, що гендерні соціальні ролі не отожднюються з усіма соціальними статусами або ролями, які можуть виконувати виключно жінки або виключно чоловіки: «Біологічно зумовленими, а отже, унеможливленими до виконання представником протилежної статі є лише кілька ролей: вагітної жінки, матері, годувальниці груддю, дочки, дружини бабусі тощо – для жінок та генетичного батька, чоловіка, сина тощо – для чоловіків»²⁷. Таким чином, усі інші гендерні ролі можуть бути виконані представниками обох статей, а навішування гендерних ярликів на виконання певних дій є соціокультурним чинником і аж ніяк не біологічним. Тобто прибирання, готування їжі, догляд за дітьми, вишивання, забивання цвяхів, кермування машиною, ремонтні роботи тощо можуть виконувати всі люди безвідносно до статі.

Проте констатуємо побутування гендерних стереотипів на сторінках журналу «Кур'єр Кривбасу» щодо того, якою має бути дружина та мати, тобто якою, згідно з соціальними сподіваннями, має бути жінка, виконуючи ці ролі. Наприклад, у романі М. Кривенко «Тінь» менша донька так характеризує обов'язки своєї мами: «*Мамі все ніколи, мама заклопотана й сердита, бо відповідає за все – від найменшого до найбільшого*»²⁸. Лаконічною фразою дівчинка передала все те, що спостерігала у сім'ї: постійно втомлену та роздратовану маму, на чийх плечах всі хатні, господарські, сімейні та професійні турботи.

Віддавна жінок називали берегинями домашнього вогнища, що в сучасному суспільстві вважається стереотипним уявленням. У романі «Філософія війни» В. Слапчука про кохану жінку так оповідає чоловік-письменник: «*Дайта тоді ще не була моєю дружиною, цебто я повернувся додому, в якому ще не чекала мене берегиня Дайта, а потреба така в мене уже була <...>*»²⁹. У цьому випадку відтворено соціальні очікування від майбутньої дружини та настанова на патріархальний уклад сім'ї. Подальший сюжет цього твору підтверджує задоволення цих очікувань, оскільки дівчина в шлюбі повністю корилася своєму чоловікові, жила за його правилами, займалася тільки ним та домашнім господарством: «*Дайта щось стругає*

²⁵ Зайцева, О. (2018), Шведська модель боротьби з проституцією: протидія, а не комфортизація, *Гендер в деталях*. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/nordic-model.html>. (дата перегляду: 13.01.2024).

²⁶ Соловей, О. (2009), У напрямку реінкарнації, *Кур'єр Кривбасу*, № 232-233, с. 122.

²⁷ Оксамитна, С. (2004), Гендерні ролі та стереотипи, *Основи теорії гендеру: навчальний посібник*, «К.І.С.», Київ, с. 157.

²⁸ Кривенко, М. (2010), Тінь, *Кур'єр Кривбасу*, № 244-245, с. 46.

²⁹ Слапчук, В. (2009), Філософія війни, *Кур'єр Кривбасу*, № 232-233, с. 15.

для салату. Вона годує мене за всіма правилами традиційної кухні, коли спершу подається закуска, потім борщ чи суп, а далі щось м'ясне або рибне з гарніром, тільки все це з домашнім смаком та запахами»³⁰. Сам же «господар сім'ї» не допомагав дружині, займався тільки літературною творчістю та вимагав, щоб вона вислуховувала всі його душевні роздуми. О. Кісь зауважує, що культура покладає на жінку обов'язок забезпечувати «сприятливий психологічний клімат у подружжі; ця важлива роль вимагає неабиякої гнучкості, з одного боку, та готовності нехтувати власними інтересами, настроями, з іншого»³¹. Саме таку роль виконувала Дайта в романі В. Слапчука.

Схожі стосунки описані і в романі Л. Таран «Дзеркало єдиного: «Вранішнє Ольжине брязчання тарілок, дзенькання ложки об каструлю (Леонід уже встає на ту пору, волочить капці в туалет, почухуючи волохаті груди...) такі апетитні, що й від одних звуків уже моментально посилюється голод»³². Стиль, у якому написано це речення, засвідчує, що так починається кожен ранок подружжя, коли саме жінка прокидається раніше, готує сніданок, а чоловік спокійно спить і вранці займається тільки собою. Синестезія в описі кухонної атмосфери засвідчує, що Ольга є чудовою господинею, а це є важливим критерієм патріархального устрою для того, щоб вважатися гарною дружиною.

У дослідженні Н. Лавриненко на основі опитування серед юнаків сформовано образ «хорошої дружини», що полягає в доброті та лагідності, охайності, красивій зовнішності, господарських навиках, невимогливості, спокійному характері, сексуальності³³. Тоді як дівчата вбачають цей образ трішки інакше. На перший план вони виносять господарські якості та зовнішність, виховання дітей, потім звертають увагу на доброту і лагідність, непримхливість, невибагливість та спокійний характер³⁴. Вважаємо таку статистику відголоском патріархального світогляду, оскільки в розвинених країнах ці стереотипні уявлення давно викорінені і замінені рівноправними стосунками в сім'ї, в тому числі й в економічному плані.

Окрім проаналізованих нами соціальних ролей та стереотипів, О. Пода виділяє так звані «негативні» фемінні стереотипи: 1) «якщо жінка працює, то це негативно позначається на дітях»; 2) «жінка не варта схвалення, коли працює заради кар'єри»; 3) «існує прямий зв'язок між зайнятістю жінки на роботі й зростанням злочинності в суспільстві»; 4) «жінка не може бути гарним керівником»³⁵. І хоча науковці спростовують більшість із цих тверджень в прямо протилежному значенні, опитування показали, що більшість чоловіків схильні вірити в ці твердження.

Результати і перспективи подальших досліджень. Досліджено соціальні ролі та стереотипи фемінності у часописі «Кур'єр Кривбасу» за різні роки. Образи жінок-красунь, ділових жінок, щасливих жінок, секс-символів та дружин-матерів,

³⁰ Там само, с. 44.

³¹ Кісь, О. (2012), Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX – початок XX ст.), НАН України, Інститут народознавства, Львів, с. 22.

³² Таран, Л. (2009), Дзеркало єдиного, *Кур'єр Кривбасу*, № 232-233, с. 60.

³³ Лавриненко, Н. (2004), Гендерні відносини в родині, *Основи теорії гендеру: навчальний посібник*, «К.І.С.», Київ, с. 376.

³⁴ Там само, с. 377.

³⁵ Пода, О. (2009), Проблема гендерних ролей і стереотипів у пресі на межі XX-XXI ст. *Журналістика*, № 8(33), с. 169.

яких репрезентують сучасні українські письменники в літературному альманасі, здебільшого стереотипізовано, що відображається також і через мовний сексизм. Перспективним для подальших досліджень вважаємо аналіз гендерних стереотипів як фемінності, так і маскулінності в інших українських літературно-мистецьких періодичних виданнях, що стимулюватиме редакційну колегію спрямувати медіаконтент до гендерного балансу та гендерної рівності.

Висновки і пропозиції. Отже, на сторінках журналу «Кур'єр Кривбасу» соціальні ролі та стереотипи фемінності представлені красунями модельної зовнішності, сексуальними рабинями, гарними господинями тощо. Професійні якості жінок поцінуються нижче, ніж чоловічі, що засвідчує низка професій, котрі вважаються жіночими та оплачуються менше. Гендерні стереотипи в аналізованому часописі сприяють дискримінації за ознакою статі. Соціальні ролі та стереотипи фемінності в літературному альманасі «Кур'єр Кривбасу» інтерпретуються відповідно до класифікації Г. Ковальової та В. Данілі'ян. Виявлено, що в журналі використовуються сталі уявлення щодо модельної зовнішності жінок, їхньої легковажності та доступності, професійної меншовартості, сексуального об'єкта, гарної господині, виконання материнських обов'язків та прагнення примарного «жіночого щастя», як-от одруження, сім'ї та дітей. Проте простежується тенденція феміністичного підйому, коли на сторінках часопису описуються успіх жінок у кар'єрі, їхня самореалізація, участь у воєнних діях та ін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Близнюк, В. (2004), Гендерні відносини в економічній сфері, *Основи теорії гендеру : навчальний посібник*, «К.І.С.», Київ, с. 327-353.
2. Горностай, П. (2004), Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності, *Основи теорії гендеру : навчальний посібник*, «К.І.С.», Київ, с. 132-156.
3. Даниленко, В. (2013), Клітка для вивільги, *Кур'єр Кривбасу*, № 284-285-286, с. 3-59.
4. Деркачова, О. (2015), Кишеньковий янгол, *Кур'єр Кривбасу*, № 305-306-307, с. 60-69.
5. Зайцева, О. (2018), Шведська модель боротьби з проституцією: протидія, а не комфортизація. *Гендер в деталях*. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/nordic-model.html> (дата перегляду: 13.01.2024).
6. Ірванець, О. (2010), Загальний аналіз : оповідання про письменників і для письменників, *Кур'єр Кривбасу*, № 244-245, с. 3-17.
7. Кісь, О. (2012), Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX – початок XX ст.). НАН України, Інститут народознавства, Львів, 287 с.
8. Ковальова, Г., Данілі'ян, В. (2011), Трансформація жіночої гендерної ідентичності в сучасному медіа-просторі, *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*, № 11, с. 148-158.
9. Кононюк, Є. (2006), Гадючник, *Кур'єр Кривбасу*, № 201, с. 85-97.
10. Кривенко, М. (2010), Тінь. *Кур'єр Кривбасу*, № 244-245, с. 22-125.
11. Лавриненко, Н. (2004), Гендерні відносини в родині, *Основи теорії гендеру : навчальний посібник*, «К.І.С.», Київ, с. 354-384.
12. Мосьондз, О. (2021), У нашому війську служить понад 31 тисяча жінок. URL : <https://armyinform.com.ua/2021/03/04/v-nashomu-vijsku-sluzhyt-ponad-31-tysyacha-zhinok/> (дата перегляду: 11.01.2024).

13. Оксамитна, С. (2004), Гендерні ролі та стереотипи, *Основи теорії гендеру : навчальний посібник*, «К.І.С.», Київ, с. 157-181.
14. Пода, О. (2009). Проблема гендерних ролей і стереотипів у пресі на межі ХХ-ХХІ ст. *Журналістика*. № 8(33), с. 162-177.
15. Слпчук, В. (2009), Філософія війни, *Кур'єр Кривбасу*, № 232-233, с. 4-55.
16. Соловей, О. (2009), У напрямку реінкарнації, *Кур'єр Кривбасу*, № 232-233, с. 109-132.
17. Таран, Л. (2009), Дзеркало єдиного рога, *Кур'єр Кривбасу*, № 232-233, с. 56-108.
18. Bem, S. (1974), The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, № 42, p. 115-162.

REFERENCES

1. Bliznyuk, V. (2004), Gender relations in the economic sphere, *Fundamentals of gender theory: a textbook*, «К.І.С.», Kyiv, p. 327-353.
2. Ermine, P. (2004), Gender socialization and gender identity formation, *Fundamentals of gender theory: a textbook*, «К.І.С.», Kyiv, p. 132-156.
3. Danilenko, V. (2013), Cage for liberation, *Kryvbas Courier*, № 284-285-286, p. 3-59.
4. Derkachova, O. (2015), Pocket angel, *Kryvbas Courier*, № 305-306-307, p. 60-69.
5. Zaitseva, O. (2018), The Swedish model of combating prostitution: counteraction, not comforting. *Gender in detail*. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/nordic-model.html> (review date: 13.01.2024).
6. Irvanets, O. (2010), General analysis: stories about writers and for writers, *Kryvbas Courier*, № 244-245, p. 3-17.
7. Kis, O. (2012), Woman in Traditional Ukrainian Culture (the second half of the nineteenth – early twentieth century), NAS of Ukraine, Institute of Ethnology, Lviv, 287 p.
8. Kovaleva, G., Danilian, V. (2011), Transformation of women's gender identity in the modern media space, *Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law Academy of Ukraine*, № 11, p. 148-158.
9. Kononiuk, E. (2006), The viper, *Kryvbas Courier*, № 201, p. 85-97.
10. Krivenko, M. (2010), The shadow, *Kryvbas Courier*, № 244-245, p. 22-125.
11. Lavrynenko, N. (2004), Gender relations in the family, *Fundamentals of gender theory: a textbook*, «К.І.С.», Kyiv, p. 354-384.
12. Mosyondz, O. (2021), More than 31 thousand women serve in our army. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/03/04/v-nashomu-vijsku-sluzhyt-ponad-31-tysyacha-zhinok/> (review date: 11.01.2024).
13. Oksamytna, S. (2004), Gender roles and stereotypes, *Fundamentals of gender theory: a textbook*, «К.І.С.», Kyiv, p. 157-181.
14. Poda, O. (2009), The Problem of Gender Roles and Stereotypes in the Press at the Turn of the XX-XXI Centuries, *Journalism*, № 8(33), p. 162-177.
15. Slapchuk, V. (2009), Philosophy of war, *Kryvbas Courier*, № 232-233, p. 4-55.
16. Solovey, O. (2009), In the direction of reincarnation, *Kryvbas Courier*, № 232-233, p. 109-132.
17. Taran, L. (2009), Mirror of the unicorn, *Kryvbas Courier*, № 232-233, p. 56-108.
18. Bem, S. (1974), The measurement of psychological androgyny, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, № 42, p. 115-162.

SOCIAL ROLES AND STEREOTYPES OF FEMININITY IN THE ALMANAC «KURIER KRYVBASU»

Tetiana Tsepkało

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

32, Ostrozkyi str, 21000, Vinnitsia, Ukraine

e-mail: tsepkało.tetyana@vspu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-2690-3390>

The **subject** of this research is the social roles and stereotypes of femininity in the almanac «Kurier Kryvbasu». The **aim of the study** is to conduct a systematic analysis of gender stereotypes of femininity in the literary almanac. The article employs the following methods: theoretical – for studying gender theory, stereotyping, and their application in the analysis of the content of the periodical; systemic-structural analysis – for conducting a systematic analysis of the social roles of femininity in the almanac «Kurier Kryvbasu»; structural-typological – for studying the content and structure of the literary almanac; descriptive method - for interpreting women's roles and stereotypes.

Main findings. The role of gender stereotypes in representing women in the media texts of contemporary Ukrainian writers in the pages of the periodical almanac «Kurier Kryvbasu» has been elucidated. A systematic analysis of feminine social roles, including the beautiful woman, the businesswoman, the happy woman, the sex symbol, and the wife-mother, is presented. The social roles and stereotypes of femininity in the literary almanac «Kurier Kryvbasu» are interpreted according to the classification of G. Kovalova and V. Danilyan.

Conclusions. In the almanac «Kurier Kryvbasu», entrenched perceptions regarding women's model appearance, their frivolity and accessibility, professional inferiority, sexual objectification, competent housekeeping, maternal duties, and the pursuit of illusory «female happiness» in the form of marriage, family, and children are used. However, a trend of feminist rise is observed, where the pages of the magazine describe women's career successes, self-actualization, participation in military actions, etc.

Significance. The analysis of gender stereotypes, both femininity and masculinity, in Ukrainian literary-artistic periodicals is important for the development of the contemporary media sphere, as such research will encourage editorial teams to direct media content towards gender balance and gender equality.

Key words: gender stereotypes, social role, femininity, journal, literary magazine, media text.